

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет іноземної філології
Кафедра англійської мови

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ
ДИСКУРСІ: КОМУНІКАТИВНО-КОГНІТИВНИЙ ПІДХІД»**

Виконала: магістрантка 2 курсу,
групи Ang1- M18
спеціальності 014 Середня освіта
(Мова і література (англійська))
Чайка Юлія Олександрівна

Керівник: Кришталюк Г. А.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської мови

Рецензент: Яремчук І. М.,
кандидат філологічних наук, старший
викладач.

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. КОГНІТИВНО-КОМУНІКАТИВНА КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ ТА АНГЛОМОВНИЙ ПІСЕННИЙ ДИСКУРС	8
1.1. Сучасне лінгвістичне вивчення дискурсу.....	8
1.1.1. Підходи до визначення дискурсу.....	9
1.1.2. Дискурс і текст: термінологічне розмежування.....	12
1.2. Комунікативно-когнітивна парадигма дослідження мовних одиниць.....	14
1.2.1. Принципи комунікативного вивчення мови.....	15
1.2.2. Принципи когнітивного вивчення мови.....	17
1.3. Англомовний пісенний дискурс в контексті лінгвокультури.....	20
1.3.1. Соціо-дискурсивні складники пісенного дискурсу.....	27
1.4. Категорія заперечення в мові та дискурсі.....	29
1.5. Методика комунікативно-когнітивного дослідження заперечення в пісенному дискурсі.....	40
Висновки до розділу 1.....	43
РОЗДІЛ 2. ЗАПЕРЕЧЕННЯ В АНГЛОМОВНОМУ ПІСЕННОМУ ДИСКУРСІ: КЛАСИФІКАЦІЯ І ФУНКЦІЇ	45
2.1. Класифікація заперечення.....	45
2.1.1. Перцептивне заперечення.....	46
2.1.2. Силове заперечення.....	53
2.1.2.1. Нездатність.....	53
2.1.2.2. Протидія.....	56
2.1.2.3. Перешкода.....	57
2.1.2.4. Примушення.....	60

2.1.3. Перцептивно-силове заперечення.....	61
2.1.4. Репрезентація заперечення за допомогою стилістичних прийомів.....	64
2.2. Функції заперечення.....	66
2.2.1. Апелятивна функція.....	68
2.2.2. Саморефлексивна функція.....	75
2.3. Подвійне та множинне заперечення.....	78
Висновки до розділу 2.....	82
ВИСНОВКИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	85

ВСТУП

Сучасний етап розвитку лінгвістичної науки відзначений зміщенням наукових зацікавлень мовознавців від формально-граматичного вивчення мовних одиниць до когнітивно-комунікативного.

Це пов'язано насамперед зі зростанням інтересу до досліджень мовленнєвого акту як сфери здійснення комунікативної взаємодії та необхідністю детального і послідовного вивчення специфіки мовних засобів вираження певних намірів людини у процесі спілкування.

Посилений інтерес до комунікативного аспекту вивчення мовних явищ став основною причиною розвитку нових напрямків мовознавства, для яких визначальною рисою є антропоцентризм – перенесення у центр уваги дослідження мовленнєвої діяльності людини.

У лінгвістиці заперечення і протиставлення є одними з основних, найзначущіших категорій. Будучи базовою розумовою операцією, заперечення є важливою категорією мови. Універсальність заперечення визначається прагненням людини диференціювати реальність та відображення цього процесу в мові.

У лінгвістиці заперечення часто розглядається як елемент сенсу речення, який вказує на зв'язок між компонентами речення, які насправді не існують, або що стверджувальне речення ідентифікується мовцем як помилкове.

У своїй роботі ми спиралися на підходи та класифікації поняття заперечення таких вчених: Арістотель [1], Парменід [20], Платон [5], А. А. Кришталюк [3, с. 17], А. Ю. Паславська [4, с. 183], О. Єсперсен [2, с. 254], і Х. Х. Кларк [10, с. 244].

Актуальність роботи зумовлена, одного боку, посиленням інтересом до когнітивної, з іншого – потребою системного дослідження мовних засобів вираження заперечення та протиставлення імпліцитного та експліцитного характеру, що дасть змогу в повному обсязі витлумачити особливості цих категорій.

Вона визначена загальною спрямованістю сучасних лінгвістичних досліджень до єдності комунікативного та когнітивного вивчення мов, яка містить у собі три діалектично взаємодіючих аспекти: синтаксис, семантику та прагматику.

Мета роботи полягає у визначенні комунікативно-когнітивних особливостей функціонування заперечення в пісенному дискурсі.

Досягнення цієї мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- узагальнити підходи до вивчення терміну «дискурс», уточнити та визначити його;
- визначити характерні риси пісенного дискурсу, його цілі та функції;
- проаналізувати комунікативно-когнітивну парадигму дослідження мовних одиниць;
- визначити поняття «заперечення» та порівняти його на рівні мови та дискурсу;
- здійснити класифікацію заперечень на основі образ-схем;
- виявити співвідношення між способами репрезентації заперечень та їхніми функціями;
- співвіднести заперечні одиниці кількісно в текстах британських та американських пісень.

Об'єктом дослідження виступають заперечення у текстах британських та американських пісень.

Предметом дослідження є комунікативно-когнітивна перспектива дослідження поняття заперечення.

Методика дослідження передбачає використання загальнонаукових, конкретнонаукових та міждисциплінарних методів.

Специфіка об'єкта й мета дослідження зумовили використання як основного описового методу, реалізованого у прийомах внутрішньої інтерпретації, зокрема опозитивного. Досягненню поставленої мети дослідження сприяли методики компонентного (виокремлення одиниць із семантикою заперечення і протиставлення) і трансформаційного

(інтерпретація семантико-синтаксичних структур аналізованої семантики) аналізу.

Як додаткові застосовано дистрибутивний, функціональний методи, а також метод моделювання, прийом елімінування. Вони дають змогу визначити загальні і часткові, експліцитні й імпліцитні вияви заперечення та протиставлення, схарактеризувати засоби формально-синтаксичного та семантико-синтаксичного вираження цих категорій.

Практична цінність пропонованого дослідження пов'язана з можливістю використання одержаних результатів у вишівській практиці викладання курсу когнітивної лінгвістики, у проведенні спецкурсів і спецсемініарів, при написанні підручників та навчально-методичних посібників із когнітивної лінгвістики, у науково-пошуковій роботі студентів і магістрантів філологічних спеціальностей.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні положення та практичні результати дослідження обговорювались на наукових конференціях: XVI Міжнародній студентській Інтернет-конференції «МОВА, ОСВІТА, КУЛЬТУРА: Інтеграційні тенденції в сучасному світі», VII Міжнародна студентська Інтернет-конференція «Англійська мова у міждисциплінарному контексті безперервної освіти», звітній науковій конференції студентів та магістрантів за підсумками науково-дослідної роботи у 2018-2019 навчальному році.

Обсяг та структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів з висновками до кожного, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 90 сторінок.

У **вступі** розкрито стан наукової проблеми у сучасній лінгвістиці, обґрунтовано актуальність теми, сформульовано її мету, основні завдання, визначено об'єкт, предмет, схарактеризовано методи дослідження, з'ясовано практичне значення роботи, наведено відомості про апробацію результатів праці та окреслено базу використаних джерел.

У **першому розділі** «Комунікативно-когнітивна категорія заперечення та англомовний пісенний дискурс» висвітлюються теоретичні проблеми і поняття когнітивної лінгвістики, розглядаються підходи до визначення, вивчення і класифікації заперечень, подається методика комунікативно-когнітивного дослідження заперечення в пісенному дискурсі.

У **другому розділі** розкривається типологія поняття заперечення на основі образ-схем, визначаються співвідношення між способами репрезентації заперечень та їхніми функціями, досліджується репрезентація образ-схем на текстовому рівні.

У **загальних висновках** представлені основні теоретичні положення та практичні результати дипломної роботи; окреслюються можливі перспективи подальших досліджень з обраної тематики.

Список використаних джерел містить 60 посилань.

ВИСНОВКИ

Продуктивними засобами експлікації заперечення є лексичні, серед яких можна виділити повнозначні та неповнозначні, похідні та непохідні. Найважливішим та найчастотнішим засобом вираження заперечення є частка *не*, яка, крім лексичної, виконує й синтаксичну функцію: залежно від її позиції речення поділяються на загальнозаперечні та частковозаперечні. Деякі з експліцитних засобів утворюють синонімічні ряди, члени яких диференціюються лише за сферою вживання та стилістичними відтінками.

Значення імпліцитного заперечення зумовлене особливою інтонацією, порядком слів, контекстом у цілому і рядом екстралінгвістичних чинників. Завдяки цьому практично кожний тип речення можна трансформувати в заперечний.

За своїм складом засоби вираження заперечення не є замкненою групою, вони мають діахронічну природу і видозмінюються разом із розвитком мови.

Засоби вираження заперечення можуть відображати його градування, тобто виражати його підсилення та послаблення. Для вираження значення посиленого чи послабленого заперечення вживаються фразеологізовані звороти, поєднання службових слів як з повнозначними, так і з неповнозначними мовними одиницями. Їхній характер впливає на появу проміжних (дифузних) зон між ствердженням та запереченням. Найпродуктивнішими засобами для градування заперечення є префікси та займенникові слова з префіксом *ані-* (*ніякий-ніякісінький-аніякий-аніякісінький*) та частки *мало, ледве, зовсім, далеко не*.

Основними засобами вираження заперечення в українській мові є займенники та прислівники із заперечними префіксами *ані-* (*аніякий, анікуди*), а також застарілі слова із заперечною семою *бігма, катма, чортма*. До специфічних засобів належать і фразеологічні одиниці, особливо ті, які репрезентують імпліцитне заперечення.

Формування структурних типів речень із заперечними компонентами зумовлене місцем заперечного компонента в реченні та семантичними особливостями лексем і їх поєднань, що відображають негативні зв'язки між поняттями.

У межах категорії протиставлення основоположним є поділ на однооб'єктне та різнороб'єктне протиставлення, який, у свою чергу, передбачає їхню внутрішню градацію. У підсистемах однооб'єктного і різнороб'єктного протиставлення на основі відмінностей у способах вираження протиставлення і відповідно у формі думки можна визначити експліцитний спосіб вираження протиставлення, у якому факт протиставлення відображений безпосередньо, й імпліцитний спосіб, у якому факт протиставлення відображено опосередковано – шляхом виведення думки про протиставлення з іншої думки, яка безпосередньо відображає певний факт дійсності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Метафизика : веб-сайт. URL: [http:// www.infanata.org](http://www.infanata.org) (дата звернення: 27.09.2019).
2. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс. Теория метафоры : сборник. Москва : Прогресс, 1990. С. 5—32.
3. Бесонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивно-гендерні аспекти – Донецьк : ДонНУ, 2002. – 362 с.
4. Болдырев Н. Н. Когнитивная семантика: курс лекций по английской филологии / Николай Николаевич Болдырев. – Тамбов: Изд-во Тамбовского ун-та имени Г. Р. Державина, 2000. – 123 с.
5. Бондаренко В. Н. Отрицание как логико-грамматическая категория. М. : Наука, 1983. – 212 с.
6. Волкова Т. Я. Когнитивные основы англоязычной литературоведческой терминологии / Т. Я. Волкова // Одиниці та категорії сучасної лінгвістики: Зб. статей, присвячений ювілею В. Д. Каліущенка. – Донецьк: ТОВ "Юго-Восток, Лтд", 2007. – С. 242-257.
7. Голубовська І. О. Етноспецифічні константи мовної свідомості: автореф.дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук: спец.: 10. 02. 15 "Загальномовознавство" / І. О. Голубовська. – К., 2004. – с.3.
Крамчанинова О. В. Концепт агресія у концептуальній та мовній картинах світу / О. В. Крамчанинова // Вісник Житомирського державного університету ім. І. Франка. – Житомир, 2007. – Вип. 32. – С. 176-180.
8. Григорьева В. С. Дискурс как элемент коммуникативного процесса : прагмалингвистический и когнитивный аспекты / В.С. Григорьева. — Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2007. — 288 с.
9. Есперсен О. Философия грамматики / О. Есперсен; пер. с англ. В. В. Пассек, С. П. Сафронов. – М. : Изд-во иностр. лит-ры, 1958. – 404 с.

10. Кришталюк Г. А. Заперечення в англomовному дискурсі : лінгвокогнітивний аспект : монографія / Г. А. Кришталюк. – Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Поділ. нац. ун-тім. І. Огієнка, 2011. – 184 с.
11. Кусова М. Л. Место отрицательных предложений в деривационной парадигме предложения / М. Л. Кусова; отв. ред. А. П. Чудинов // Функциональная семантика слова: сб. науч. трудов. – Свердловськ: Свердловськ. пед. ин-т, 1992. – С. 66–73.
12. Лавриненко О. О. Рівні та одиниці алюзивності в англо- та україномовному публіцистичному дискурсі // Проблеми зіставної семантики: Зб. наук. стат. – К: Видавн. центр КНЛУ, 2007 – Вип.8 – С. 368–376.
13. Лавриненко О. О. Алюзія як засіб концептуальної репрезентації знань // Слов'янський вісник: Зб. наук. праць – Рівне: РІСКСУ, 2006 – Вип. 6 – С. 157–166.
14. Мишин А. А. Концепты ум и глупость в немецкой и английской языковых картинах мира: автореф. дисс. на соскание науч. степ. канд. филол. наук: спец.: 10. 02. 04 “Германские языки” / А. А. Мишин. – Владимир, 2007. – 23 с.
15. Морозова О. І. Дискурс як когнітивно-комунікативна подія. *Науковий вісник Волинського національного ун-ту імені Лесі Українки. Сер. Філологічні науки. Мовознавство.* – 2010. – № 7. – С. 134-138.
16. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / Михаил Васильевич Никитин. – М.: Высш. шк., 1988. – 165 с. (Библиотека филолога).
17. Павлюк О. О. Категоризація негативних моральних якостей людини у французькій мовній картині світу: автореф. дис. на здобуття наук. Ступеня канд. філол. наук: спец.: 10. 02. 05 “Романські мови” / О. О. Павлюк. – К., 2003. – 20 с.

- 18.Паславська А. Й. Заперечення в українській та німецькій мовах: лінгводидактичний аспект / А.Й. Паславська // Теорія і практика викладання української мови як іноземної. – 2010. – Вип. 5. – С. 193–202.
19. Паславська А. Й. Заперечення як мовна універсалія: принципи, параметри, функціонування / А. Й. Паславська. – Львів : Видавн. центр Львів. ун-ту ім. І. Франка, 2005. – 290 с.
- 20.Паславська А. Й. Семантична сфера дії заперечення: універсальне та унікальне / А. Й. Паславська // Актуальні проблеми романо-германської філології в Україні та Болонський процес: наук. конф., 24-25 листопада 2004 р.: мат-ли доповідей. – Чернівці, 2004. – С. 226–228.
- 21.Платон. Софист / Платон. – Режим доступу : <http://www.magister.msk.ru/library/babilon/greek/platon/platon 03.htm>.
- 22.Русакова О. Ф. Современные теории дискурса: опыт классификаций / О.Ф.Русакова // Современные теории дискурса: мультидисциплинарный анализ. — Екатеринбург: Издательский Дом «Дискурс-Пи», 2006. — С. 10—28.
23. Слоева Е. А. Когнитивно-коммуникативный подход к описанию анатомического объекта: автореф. дисс. на соскание науч. степ. канд. филол. наук: спец.: 10. 02. 19 “Теория языка” / Е. А. Слоева. – Ульяновск, 2007. – 22 с.
- 24.Филлмор Ч. Фреймы и семантика понимания / Ч. Филлмор; [пер. с англ.] // Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. 23. – М.: Прогресс, 1988. – С. 52-92.
- 25.Юхт В. В. Общеотрицательное предложение в монологической системе (на материале современного английского языка): автореф. дис. на соискание уч.степени канд. филол. наук: 10.02.04 «Германские языки» / В. В. Юхт. – К., 1983. – 22 с
- 26.Харитоновна И. Я. *Вопросы взаимодействия лексики и грамматики* / И. Я. Харитоновна. – К. : Вища школа, 1982. – 114 с.

27. A Comprehensive Grammar of the English Language / [Quirk R., Greenbaum S., Leech G., Svartvik J.] – Edinburgh Gate, Harlow: Longman, 2000. – 1779 p.
28. Altmann S. A. Structure of Social Communication. In Social Communication among Primates / S. A. Altmann. – Chicago : University of Chicago Press, 1967. – 530 p.
29. Beligon S. Lexical negation in English : the case of *un-* and *in-* / S. Beligon. – Universite Paris Sorbonne. – 9 p. – Режим доступа : <http://filcat.uab.cat/clt/XXIVAJL/Interlinguistica/Encuentro%20XXIV/Beligon%20REVF.pdf>
30. Bloomfield L. Anthology / L. Bloomfield. – Chicago : University of Chicago Press, 1970. – 344 p.
31. Brisard F. Introduction: The epistemic basis of deixis and reference / F. Brisard // Grounding: The Epistemic of Deixis and Reference. — Berlin, N.Y.: Mouton de Gruyter, 2002. — P. xi—xvi.
32. Brown P., Fraser C. Speech as a marker of situation / P. Brown, C. Fraser // Social Markers in Speech. — Cambridge : CUP, 1979. — P. 33—62.
33. Clark H. H. Semantics and comprehension / H. H. Clark. – The Hague : Mouton, 1976. – 430 p.
34. Dahl O. Typology of Sentence Negation. Linguistics / Dahl O. – Amsterdam : John Benjamins Publishing Company, 1979. – 914 p.
35. Hegel G. W. F. Science of Logic / G. W. F. Hegel. – London : George Allen & Unwin, 1929. – 790 p.
36. Hidalgo Downing L. Negation, Text Worlds, and Discourse : The Pragmatics of Fiction / L. Hidalgo Downing. – Stamford : Ablex Publishing Corporation. – 2000. – p. 86.
37. Horn L. A natural history of negation / L. Horn. – Chicago : University of Chicago Press, 1989. – 679 p.

38. Johnson M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason* / M. Johnson. – Chicago : University of Chicago Press, 1987. – 233 p.
39. Jespersen, O. (1964). *Negation in English and other Languages*. London: Allen & Unwin.
40. Kiyong Lee *Reinterpretation of Jespersen's Notion of Negation* / Lee Kiyong. – Korea : Korea University Linguistics, 2004. – 12 p.
41. Klima E. *Negation in English* / E. Klima // *The structure of language: Readings in the philosophy of language* / [eds. J. A. Fodor, J. J. Katz]. – Englewood Cliffs (N.J.): Prentice Hall, 1964. – P. 246-323.
42. Kulemina O. *Negation vs heterogeneous levels of the English language* / O. Kulemina; academic supervisor S.O. Shvachko // *Перекладацькі інновації: матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, м. Суми, 12-13 березня 2015 р.* / Редкол. : С. О. Швачко, І. К. Кобякова, О. О. Жулавська та ін. – Суми : СумДУ, 2015. – 44 с.
43. Lakoff G. *The contemporary theory of metaphor* // *Metaphor and thought* / Ed. by A. Ortony – Cambridge: Cambridge University Press, 1998. – p. 202–251.
44. Langacker R. W. *A usage-based model* / R. W. Langacker // *Topics in Cognitive Linguistics*. — Amsterdam: Benjamins, 1988. — P. 127—161.
45. Langacker R. W. *Discourse in cognitive grammar* / R. W. Langacker // *Cognitive Linguistics*. — 2001. — Vol. 12, №2. — P. 143—188.
46. *Lyrics of songs*. – Режим доступу : <http://www.azlyrics.com/>
47. Miestamo M. *Negation – An Overview of Typological Research* / M. Miestamo. – University of Helsinki. – 19 p. – Режим доступу : <https://pdfs.semanticscholar.org/e9b7/b817cea5e0982ea95280ebbf0210a39fb1.pdf>
48. Pacitti D. *Negation in Ancient Greek Philosophy : Parmenides* / D. Pacitti. – 1991. – Режим доступу : http://www.pacitti.org/books_00199104.html.

49. Penka D. Negation and polarity / D. Penka. – University of Konstanz. – 25 p. – Режим доступа : http://ling.unikonstanz.de/pages/home/penka/Pubs/Penka_Routledge_handbook.pdf
50. Sebeok T. A. Coding in the evolution of signaling behavior. Behavioral Science / T. A. Sebeok. – Bloomington : University of Indiana Press, 1962. – 536 p.
51. Serhieieva A. *Negations at different language levels in English*. – Режим доступа: <http://konfist.fl.kpi.ua/ru/node/2187>
52. Spinoza B. The Philosophy of Spinoza / B. Spinoza. – New York : Meridian Books, 1965. – 284 p.
53. Stubbs M. Discourse Analysis: The Sociolinguistic Analysis of Natural Language / M. Stubbs. — Chicago: University of Chicago Press, 1983. — 272 p.
54. Xiang M., Grove J., Giannakidou A. Explicit and implicit negation, negative polarity, and levels of semantic representation / M. Xiang, J. Grove, A. Giannakidou. – The University of Chicago. – Режим доступа : <http://home.uchicago.edu/~giannaki/pubs/NPI-longversion>.